

Koulua ja koulututkimusta

Veljeni saatteli minut kansakouluun ensimmäisen kerran vuonna 1953. Koulun eteistä pidemmälle en kuitenkaan päässyt. Alaikäinen 6-vuotias ei sillä kertaa mahtunut ylisuureen luokkaan, vaikka kylän opettaja oli aiemmin kertonut vanhemmilleni pulpettien riittävän isommallekin oppilasjoukolle. Koulunkäyntimotivaatiani tämä pettymys ei kuitenkaan lopulta sammuttanut.

Kansakoulun neljännellä luokalla opiskeluni sujui yllättävän hyvin. Tähän saattoi vaikuttaa se, että isäni oli luvannut polkupyörän, jos keskiarvoni nousisi yli kahdeksan ja jos pääsisin oppikouluun. Selvisin molemmista esteistä mainiosti. Kesällä 1958 harjoittelin uudella pyörälläni monta kertaa uutta koulumatkaani ja otin tuntu-maa oppikoulun pihaan ajelemalla siellä ympyrää. Syksyn ensimmäistä koulupäivää juhlisti isän vanha nahkasalkku. Kansakoulu-reppu sai jäädä odottamaan retkikäyttöä.

Maaseutukeskikoulussa tutustuin uusiin kavereihin, joiden kanssa teimme partioretkiä, suunnistimme ja hiihimme sekä luistelimme kilpaa. Harrastukset tuntuivat olevan tärkeimpiä asioitamme, joita pakolliset kotityöt häiritsivät. Koulunkäyntiä ei kuitenkaan unohdettu. Jälkeenpäin ajatellen kilpailimme ehkä myös oppitunneilla, mikä auttoi menestymään keskikoulussa. Sen sijaan lukio-opiskeluni kangerteli pienen kaupungin yhteislyseossa. Ylioppilaskeväänä kerroin kavereilleni, etten haluaisi enää tulevaisuudessa istua koulupulpetissa. Toisaalta vanhempien opiskelijoiden tarinat yliopistokaupungin elämästä houkuttivat miettimään jatko-opiskelua.

Jyrki Männistön väitöstilaisuuden päähenkilöt vas. väittelijä, kustos prof. Matti Telemäki ja vastaväittäjä prof. Martti T. Kuikka.

Verstaalla

Hämmästykseni huomasin loppukesästä, että minut oli hyväksytty sekä Ruotsiin töihin että muutamaan opiskelupaikkaan. Valitsin näistä vaihtoehdoista minulle mieluisan historian opiskelun Tampereen yliopistossa. Historiaa ja sotarintamatarinoita olin kuunnellut korvat hörössä ennen televisiokautta. Varsinkin lehtori Erkki Alhon opetus syvensi meidän keskikoululaisten historianmaailmaa.

Lukeminen ja etenkin tutkielmien tekeminen verstaalla (kuten silloin nimitimme Tampereen yliopistoa) alkoi minusta tuntua mukavalta. Tutkielmissa kiinnosti ennen muuta uusiin asioihin uppoutuminen, jota saattoi tehdä lähes omaan tahtiin.

Luennoilla kävin mielelläni, jos luennoitsijalla oli jotain innostavaa ja uutta sanottavaa tai jos hän oli "tarinaniskijä". Historian

luennoitsijoista ovat eniten jääneet mieleeni professorit Pekka ja Seppo Suvanto, Viljo Rasila, Tuomo Polvinen sekä Aulis J. Alanen. Viimeksi mainitun luentoja seurasin usein juuri hänen kertomistapansa vuoksi. Professori Aulis J. Alanen "eksyi" meidän opiskelijoiden iloksi usein aiheestaan talvisotaan ja Helsingin normaalilyseoon. Epäilin joskus myöhemmin, että hän oli kehittänyt normaalilyseon yliopettajana kertomatyyliänsä motivoidakseen vilkkaita poikaoppilaita.

Koulun oven avaamista opetustyön aloittamiseksi arastelin edelleen. Hankin opiskelurahoja opintolainojen lisäksi mieluummin maanmittaus-, rakennus- ja tehdastöissä kuin sijaisopettajana. Opettamista harjoittelin ensin auskultoimalla kansalais- ja työväenopistossa. Päätoiminen aikuisten opettaminen sammui kuitenkin alkuunsa, sillä hävisin minua kokeneemmalle virantäytössä.

Näin ollen minun oli lopulta suostuttava avaamaan yleissivistävän koulun ovi kokonaan. Opintovelatkin alkoivat jo painaa ja toisaalta minua alkoi kiinnostaa tiedotusvälineissä käytävä peruskoulu-uudistuskeskustelu.

Norssissa

Vuonna 1974 auskultoimaan haettiin ensimmäistä kertaa valmiina maisterina suoraan yliopiston opiskelijaksi, sillä normaalilyseot siirtyivät yliopistojen harjoittelukouluiksi. Saman vuoden syksyllä meitä uteliaita opetusharjoittelijoita kokoontui yli sata kuuntelemaan opettajankoulutuslaitoksen johtajan filosofian tohtori Kyösti Kiuasmaan ja didaktikko Arto Jaakkolan avaussanoja Tampereen normaalikoulun juhlasaliin. Istuin tuolissa vaivautuneena, sillä edellisellä viikolla olin loukkaantunut Lielahden selluloosatehtaan pirttu- ja jäteainetarastossa.

Opetusharjoittelun lisäksi oletin olevani niin energinen, että suoritin iltapuhteina sosiaalipolitiikan laudaturopintoja, mm. laudaturseminaarin tutkielmiseen. Nämä iltaopiskelut onnistuivat, mutta

murrosikäisten oppilaiden opettaminen ei sujunutkaan yhtä helposti kuin aikuisopiskelijoiden kanssa ahertaminen aiemmin kansalais- ja työväenopistossa. Turhauduin monta kertaa, koska tuntisuunnitelmani eivät toimineetkaan luokkatilanteissa. Myöhemmän opetustyön ongelmiin ne kuitenkin antoivat oivallisia ratkaisumalleja.

Pohjois-Suomessa

Vuoden opetusharjoittelun jälkeen palasin kesätöihin Lielahden pirtutehtaan varastoon. Siellä työkaverini ihmettelivät hieman opiskeluni mielekkyyttä, koska minulla ei ollut hajuakaan ammattia vastaavasta työpaikasta. Muistutin heitä vetoamalla opettajien kesäloma-aikaan. Tähtäsin kerran toiseksi jääneenä nyt vakituisen työpaikkaan, jota ei ollut tarjolla Tampereella tai sen lähiseudulla. Viimein hakemukseni tärppäsi Pohjois-Suomen Simoon, jossa olin tehnyt aiemmin maanmittaustöitä. Sain sieltä historian, yhteiskuntaopin ja taloustiedon opettajan vanhemman lehtorin virkaa vastaavan toimen.

Nuorelle opettajalle tämä työpaikka oli erittäin opettavainen. Pienehkössä lukiossa sain tutustua oppilaisiin perusteellisesti ja jo toimintansa vakiinnuttaneella peruskoulun yläasteella saatoinkin keilla monenlaisia opetusmenetelmiä sekä perehtyä muuhunkin koulukulttuuriin ja -hallintoon. Lisäksi monet paikkakunnan ihmiset tulivat tutuiksi kansalaisopiston iltakursseillani.

Koko Suomi oli siirtymässä peruskoulujärjestelmään näihin aikoihin, minkä vuoksi kaikkiin kuntiin luotiin myös virkamiesjohtoinen kouluvirasto. Innostuin tästä asiasta niin paljon, että valtio-opin ja hallintotieteen arvosanojen lisäksi hakeuduin ensimmäisenä opettajakesänäni kuudeksi viikoksi kouluhallitukseen suorittamaan kouluhallinnon harjoittelua. Virastotyö kiehtoi omalla tavallaan, mutta siitä puuttuivat minulle merkitykselliset eloisat ja yksilölliset oppilaat sekä kiinteä kouluyhteisö. Koulu ja

opettajantyö olivat kuitenkin lopulta saaneet minusta yliotteen.

Maaseudun rauhasta siirryin maaseutukaupunki Kajaaniin opettamaan lähinnä lukiolaisia. Vielä silloin energiaa tuntui riittävän opetustyön lisäksi sosiaalipolitiikan tenttimiseen ja tilastotieteen alkeisiin perehtymiseen. Perheeseemme syntynyt poika normalisoi elämää ja siirsi jatko-opintoajatukset taka-alalle.

Tampereen Vanhalla Tekulla

Kajaanin neljän vuoden jälkeen muutto tuttuun opiskelukaupunkiin Tampereelle sytytti uudelleen jatko-opiskeluhaluni. Tutkimusmotivaationi jopa roihahti varsinkin sen jälkeen, kun olin yli kaksi vuotta opettanut pääasiassa yläasteella ja kun rehtori Arto Jaakkola kehotti minua hakeutumaan kasvatustieteen kouluhistoriaa tutkivaan jatko-opintoryhmään.

Me jatko-opiskelijat kokoonnuimme Tampereen Vanhalla Tekulla (entisellä Tampereen teknillisellä oppilaitoksella) professori Väinö Heikkisen johdolla parin viikon välein pohtimaan pääteemaamme 1920-1930-lukujen koulua ja kasvatusta. Aluksi asiantuntijoina oli eri yliopistojen historian ja kasvatustieteen professoreita. Myöhemmin jatko-opiskelijat itse selvittivät oman liseniaattityönsä ongelmia, joihin kollegat löysivät useimmiten selkeyttäviä ratkaisuja. Tilaisuudet olivat koulupäivän jälkeenkin todella virkistäviä. Yhteinen päämäärä sekä samanlainen työ- ja kokemusmaailma loivat niin puoleensa vetävän ilmapiirin, että kävin näissä seminaareissa vielä vuosia senkin jälkeen, kun osallistumiskiintiöni oli täyttynyt. Keskustelin työni aiheesta ja rajauksista mm. päätoimittaja professori Pertti Pesosen, apulaisprofessori Kyösti Kiuasmaan, apulaisprofessori Keijo Elion, päätoimittaja tohtori Erkki Teikarin ja apulaisprofessori Raimo Salokankaan kanssa. Heiltä ja monelta muulta sain oivallisia neuvoja, jotka helpottivat työtaakkaani ja usein pitivät kirjoitussuuntani oikeassa kurssissa.

Jatko-opiskeluaiheekseni valikoitui lopulta kouluhistoriassa vähän tutkittu kansakoulu. Professori Aimo Halila oli kirjoittanut 1940-luvun lopulla kansakoululaitoksen historian, joka on laaja virallisiin asiakirjoihin perustuva tutkimus. Halusin kuitenkin kaivaa tätä tutkimusta perusteellisemmin esille nuoren Suomen demokraattisen tasavallan koulupoliittiset tarkoitusperät ja yleisön mielipiteet. Näiden päämäärien saavuttamisessa ensisijaisiksi lähteiksi osoittautuivat kyseisen ajankohdan sanomalehdet. Lisensiaattityötä varten luin 1920-1930-lukujen Helsingin Sanomat, Suomen Sosialidemokraatin ja Ilkan sekä väitöskirjaa varten lisäksi Hufvudstadsbladetin ja Uuden Suomen. Pääkirjoitusten ohella tutustuin kouluaiheisiin artikkeleihin ja uutisiin sekä muihin mielenkiintoisiin juttuihin. Lehtien sisältö oli todella kiehtovaa. Lukemiseen varaamani aika ylittyi jatkuvasti. Lehtiin syventyminen toi mukanaan myös tunnekokemuksia. Sanomalehtitekstit siirsivät nimittäin minut 50-60-vuotta taaksepäin, omien vanhempieni nuoruuteen.

Koska hankin materiaalia ja kirjoitin tutkimustani vapaa-ajallani, niin työ edistyi hitaasti. Lisensiaatiksi valmistuminen kesti noin kolme vuotta ja taukojaksojen vuoksi tohtoriksi lisäksi vielä seitsemän vuotta. Väitöstutkimustani vauhdittivat Suomen Kulttuurirahastolta saamani neljän kuukauden apuraha ja Kalevan lukion rehtorin Jukka Solan tekemät lukujärjestykseni rationalisoinnit. Kirjoitettuani muutaman kymmenen sivun tekstikokonaisuuksia toimitin nämä nopeasti toisen ohjaajani apulaisprofessori Matti Telemäen luettavaksi. Matti Telemäki antoi aina kannustavaa palautetta, jonka jälkeen minun oli miellyttävä jatkaa tutkimusta.

Käsikirjoituksen oikeakielisyydestä ja useiden tekstiongelmien ratkaisuihin saan kiittää vaimoani Hannelea. Hän ja poikani Erkka antoivat onnekseni minulle riittävästi aikaa olla omassa tutkimusmaailmassani. Elämän arvoja ja arvoituksia olen Hannelen kanssa ehtinyt silti pohtia jo 40 vuotta.

Monet tutkijat ovat kertoneet, että yhteistyö väitöskirjan painajan kanssa on ollut haasteellista. Vielä 1990-luvun alussa

tietotekniikkakin saattoi tehdä tepposet: lukiessani kirjapainon ensimmäistä vedosta huomasin työni tekstivirheiden lisääntyneen. Näistäkin ongelmista selvittiin aikataulua venyttämällä. Tampereen yliopiston tiederahasto ja Tampereen kaupungin tiederahasto auttoivat kattamaan painatuskuluja.

Väitös Pinnissä

Väitöspäivä Tampereen yliopiston uudessa Pinni-rakennuksessa ja karonkka ovat säilyttäneet arvonsa, vaikka siitä päivästä 23. syyskuuta 1994 on aikaa vierähtänyt jo viisitoista vuotta. Tähän päivään on ollut hyvä palata, kun olen joutunut pohtimaan vaikeita ratkaisuja. Mottonani oli ollut koko jatko-opiskelun ajan ja on edelleen kliseemäinen “kun valmistautuu hyvin, niin jo puolet on tehty”. Tämä motto näytti pätevän myös suurimmassa opinnäytetilaisuudessa.

Kustos apulaisprofessori Matti Telemäki ja vastaväittäjä professori Martti T. Kuikka, jotka olivat myös työni esitarkastajia, saivat minut pitämään ajatukseni kasassa väitöstilaisuudessa. Salin yleisön huomion he vangitsivat tottuneiden pedagogien otteilla. Lähisukulaisten, ohjaajien ja ystävien kiitokset sekä muistelut karonkassa lämmittivät tunnelmaa entisestään. Näitä tilaisuuksia muistelen edelleen suurella mielihyvällä. Seuraava arkipäivä oli myös poikkeava, sillä rehtori Jukka Sola päätti opettaa itse sinä päivänä oppilaitani ja antaa minun lekotella vapaaherrana.

Jälleen Norssissa

Opetin väitöksen jälkeen helpottuneena normaaliin tapaani Kalevan lukiossa kevääseen 1995. Ajattelin todella tutkia kouluhistoriaa vielä aiempaa nopeampaan tahtiin, koska olin kerännyt jo väitöstyöni yhteydessä uutta valmisteltavaa aineistoa. Tutkiminen

supistui kuitenkin jatkossa Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirjaan ja sanomalehtiin kirjoittamiini artikkeleihin terveyteni alkaessa reistailla.

Tieteellisten artikkeleiden kirjoittamisen lisäksi olen arvostellut lähinnä historiallisia kirjoja eri lehtiin ja lukenut sekä kommentoinut kouluhistoriallisia käsikirjoituksia. Vasta osa-aikaeläkeläisenä olen kurkistellut mm. oppikouluhistorian toistaiseksi tutkimattomia näkökulmia.

Tohtorikoulutustani olen suuresti hyödyntänyt nykyisessä virassani Tampereen normaalikoulun lehtorina ja ohjaavana opettajana vuodesta 1997 alkaen sekä aiemmin didaktiikan tuntiopettajana. Yliopiston teoriaopinnot ja koulun käytännön työ näyttävät sopivan hyvin yhteen. Tämän yhteistyön toivoisin jatkuvan myös uuden yliopistolain ja allianssitoiminnan alettua.

Kirjoittajan esittely

Nimi: Jyrki Männistö, KT, FM

Syntymävuosi: 1947

Väitös: 23.9.1994

Vastaväittäjä: professori Martti T. Kuikka

Kustos: apulaisprofessori Matti Telemäki

Väitöskirjan nimi Sivistyksen kylvä, Suomen kansakoululaitos johtavien puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918-1939